

วัฒนธรรมเชิงสันติสำหรับครู*

Culture of Peace for Teachers

บัณฑิตกา จารума**

Bantika Jaruma

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ, ประเทศไทย

Nakhon Nan Buddhist College, Thailand

Email : bantika.jar@mcu.ac.th

Received : January 8, 2019

Revised : May 3, 2019

Accepted : May 10, 2019

บทคัดย่อ

วัฒนธรรมเชิงสันติ หมายถึง วิถีชีวิตของคนกลุ่มหนึ่งที่ประกอบด้วยความเชื่อ ทศนคติ นิสัย พฤติกรรม ศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อทางศาสนาที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์ เจริญอกงาม ปราศจากสงครามและความเห็นแย้งที่รุนแรง และผู้คนมีความสงบทางจิตใจเป็นที่ตั้ง โดยวัฒนธรรมเชิงสันติแบ่งได้เป็น ๒ ระดับ ระดับแรกคือ สิ่งแวดล้อมภายนอก อันได้แก่ การปราศจากความเห็นแย้ง สงคราม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่อยู่บนพื้นฐานความรุนแรง และระดับที่สอง คือ ระดับจิตใจ อันได้แก่ ความสงบร่มเย็นภายในใจ ที่ส่งผลให้ความเชื่อ ทศนคติ นิสัย พฤติกรรม และศีลธรรมของบุคคลมีลักษณะที่ไม่นำไปสู่ความรุนแรง และสังคมที่มีลักษณะวัฒนธรรมเชิงสันติ จะมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การเข้าถึงหัวใจของศาสนาของศาสนิกชนทุกศาสนา ระบบการศึกษาที่เป็นไปเพื่อสันติภาพ และการมีสื่อเพื่อสันติภาพ หากผู้ประกอบวิชาชีพครูได้รับการฝึกทักษะวัฒนธรรมเชิงสันติตามองค์ประกอบดังกล่าวอย่างดีแล้ว เชื่อแน่ว่า ครูจะสามารถสร้างสังคมครูที่เป็นสังคมสันติภาพและเป็นต้นแบบของผู้มีทักษะวัฒนธรรมเชิงสันติแก่นักเรียน

คำสำคัญ: วัฒนธรรมเชิงสันติ, ครู, ทักษะทางวัฒนธรรม

* ได้พัฒนาจากบทความวิชาการเรื่อง “แนวทางการสร้างสังคมสันติวัฒนธรรมสำหรับครู” ของบัณฑิตกา จารума ตีพิมพ์ในรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ “ศาสนากับสันติภาพ” วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑, หน้า ๑๐๒ – ๑๑๖, สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

** นางบัณฑิตกา จารума Mrs.Bantika Jaruma

Abstract

Culture of Peace means a group of people's way of life which consists of belief, attitude, habit, behavior, morality, custom, tradition, and religious belief that are in line with creativity, beautiful growth and without war included no any violent conflict. Besides, it is the status of calm people also. Culture of Peace is divided into 2 levels. The first is external environments which express through non-violent conflict, no war, and non-violent custom and tradition. The second is mind condition which can be observed through the calmness that obviously express through the non-violent belief, attitude, habit, behavior, and morality of people. The peace society thus features with the three elements as follow: firstly, the person's successful access of religious substance; secondly, an academic system toward peace line; and lastly, peace medias. For these reasons, teachers who well practice on Culture of Peace skills according to the abovementioned strongly have an ability to build the peace society and become a role model of the peace builder for their students.

Keywords: Culture of Peace, Teacher, Cultural Skill

บทนำ

ครูเป็นวิชาชีพที่ต้องเจอกับผู้เรียนหลากหลาย มาจากหลายครอบครัว หลายเชื้อชาติ หลายภาษา หลายเผ่าพันธุ์ ทำให้ผู้เรียนมีขนบธรรมเนียม ประเพณี พฤติกรรม นิสัยใจคอแตกต่างกันไป เมื่อมาอยู่ร่วมกัน จึงอาจทำให้เกิดการกระทบกระทั่งจนกลายเป็นความไม่เข้าใจหรือความขัดแย้งระหว่างกันได้ ทั้งจากระหว่างผู้เรียนเองและระหว่างครูกับผู้เรียน ครูที่ดีจึงต้องสามารถเรียนรู้และวิเคราะห์แยกแยะ ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อสามารถจัดการปัญหาในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมและไม่ขยายความขัดแย้งให้เกิดผลด้านลบ วัฒนธรรมเชิงสันติจะเป็นทักษะหนึ่งที่สอนให้ครูมีศักยภาพในการจัดการปัญหาดังกล่าว โดยก่อนที่ครูจะเรียนรู้ถึงทักษะวัฒนธรรมเชิงสันติ จำเป็นอย่างยิ่งที่ครูต้องเรียนรู้ถึงความหมาย ลักษณะ และองค์ประกอบของวัฒนธรรมเชิงสันติและมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมเชิงสันติกับการศึกษาก่อน บทความชิ้นนี้จึงมุ่งเสนอรายละเอียดประเด็นดังกล่าวและเชื่อมโยงให้เห็นถึงแนวปฏิบัติเพื่อสร้าง ทักษะวัฒนธรรมเชิงสันติให้แก่ครูดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความหมายของ “วัฒนธรรมเชิงสันติ”

๑) ความหมาย สันติ วัฒนธรรม และ วัฒนธรรมเชิงสันติ

ความหมายของคำว่าสันติและวัฒนธรรม ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายภายใต้ศาสตร์หลายสาขา สำหรับบทความนี้ จะใช้ความหมายตามพจนานุกรม โดยจะใช้ทั้งพจนานุกรมภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อให้เห็นมุมมองที่เป็นลักษณะเฉพาะถิ่นไทยและมุมมองที่เป็นสากล

การให้ความหมายแบบถิ่นไทย จะใช้ความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งได้อธิบายคำว่า สันติ ไว้ว่า “ความสงบ เช่น อยู่ร่วมกันโดยสันติ”^๑ ส่วนคำว่า วัฒนธรรม หมายถึง “สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย, วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา”^๒ ดังนั้น คำว่า วัฒนธรรมเชิงสันติ จึงหมายถึง สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะหรือวิถีชีวิตของหมู่คณะที่ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบหรือโดยสันติ

เมื่อเทียบกับภาษาอังกฤษ สันติ ตรงกับคำว่า peace ส่วนคำว่า วัฒนธรรม ตรงกับคำว่า culture แคมบริดจ์ ดิกชันนารี (Cambridge Dictionary) ได้ให้ความหมายของคำว่า peace ไว้ ๒ ความหมายได้แก่

ความหมายที่ ๑ หมายถึง การปราศจากความรุนแรง (no violence) โดยอธิบายรายละเอียดไว้ว่า “freedom from war and violence, especially when people live and work together happily without disagreements” ซึ่งหมายถึง เป็นอิสระจากสงครามและความรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้คนอาศัยอยู่ร่วมกันและทำงานด้วยกันอย่างมีความสุข ปราศจากการเห็นแย้ง

ความหมายที่ ๒ คือ สงบ (calm) โดยอธิบายรายละเอียดไว้ว่า “lack of interruption or of being annoyed by worry, problems, noise, or unwanted actions”^๓ ซึ่งหมายถึง สภาวะที่ถูกแทรกแซงหรือถูกรบกวนด้วยความกังวล ปัญหา เสียงรบกวน หรือการกระทำที่ไม่พึงประสงค์

จากความหมายในภาษาอังกฤษข้างต้น จะเห็นได้ว่า คำว่า สันติ จะมีความหมาย ๒ ระดับ ระดับแรก คือ สิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเรา ซึ่งหมายถึง การปราศจากสงครามหรือพฤติกรรมความรุนแรง ส่วนระดับที่สอง คือ ความสงบภายในใจ ซึ่งต้องปราศจากจากความกังวลหรือสิ่งรบกวน ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของคำว่า สันติ ตามความหมายแบบถิ่นไทย

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๐๖.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๑๐๓.

^๓ Cambridge University Press, Cambridge Advanced Learner's Dictionary, Third Edition (Singapore :Green Giant Press, 2009), p. 1045-1046.

สำหรับ คำว่า วัฒนธรรม นั้น แคมบริดจ์ ดิกชันนารี (Cambridge Dictionary) ได้อธิบายความหมาย ไว้ว่า “the way of life, especially the general customs and beliefs, of a particular group of people at a particular time”^๔ ซึ่งหมายถึง วิถีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขนบธรรมเนียมและความเชื่อของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ ในเวลาที่เฉพาะเจาะจง

เมื่อนำความหมายของคำว่า สันติ และ วัฒนธรรม มารวมกัน คำว่า วัฒนธรรมเชิงสันติในมุมมองที่สะท้อนผ่านภาษาอังกฤษ จึงหมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีความเชื่อ ทศนคติ นิสัย พฤติกรรม ศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อทางศาสนาที่ปราศจากสงคราม ความรุนแรง และความวิตกกังวล นอกจากนั้น ต้องมีความสงบเป็นที่ตั้ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นวิถีชีวิตที่ปราศจากสิ่งแวดล้อมที่มีความรุนแรงและต้องมีความสงบภายในจิตใจด้วย

ดังนั้น เมื่อรวมความหมายของวัฒนธรรมเชิงสันติทั้งในมุมมองที่สะท้อนผ่านภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จึงหมายถึง สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะหรือวิถีชีวิตของหมู่คณะที่ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบหรือโดยสันติ โดยวิถีชีวิตที่ว่านั้นต้องประกอบด้วย ความเชื่อ ทศนคติ นิสัย พฤติกรรม ศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อทางศาสนาที่ปราศจากความรุนแรงและมีความสงบภายในจิตใจเป็นที่ตั้ง

๒) ลักษณะของวัฒนธรรมเชิงสันติ

ความหมายของคำว่า วัฒนธรรมเชิงสันติ ในข้างต้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะที่เรียกว่า วัฒนธรรมเชิงสันติจะมีสองระดับ ระดับแรกคือ ระดับสิ่งแวดล้อมภายนอก ต้องมีลักษณะปราศจากความเห็นแย้งและสงคราม ปราศจากขนบธรรมเนียมและประเพณีที่อยู่บนพื้นฐานความรุนแรง ระดับต่อมา คือ ระดับความสงบภายในจิตใจ ที่ส่งผลให้ความเชื่อ ทศนคติ นิสัย พฤติกรรม และศีลธรรมของบุคคลมีลักษณะที่ไม่นำไปสู่ความรุนแรง ซึ่งพระไพศาล วิสาโล ได้เรียกวัฒนธรรมประเภทนี้ว่า วัฒนธรรมเพื่อสันติภาพ โดยได้อธิบายลักษณะของวัฒนธรรมดังกล่าวไว้กระจำจชัดว่า “สำนึก คุณค่า ความเชื่อที่ไม่ส่งเสริมความรุนแรง เอื้อต่อความสมานฉันท์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หากวัฒนธรรมแห่งความรุนแรง มีพื้นฐานอยู่บนความถือตัวถือตน ความติดยึดในลัทธิอุดมการณ์ และความทะยานอยาก องค์กรประกอบสำคัญของวัฒนธรรมเพื่อสันติภาพก็คือ ความเคารพผู้อื่นว่าเสมอกับตน ความมีขันติธรรม และความสันโดษ”^๕

^๔ Ibid, p.341.

^๕ พระไพศาล วิสาโล, **สู่สันติวัฒนธรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.visalo.org/article/P_soSanti.htm [๑๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

๓) องค์ประกอบของวัฒนธรรมเชิงสันติ

ด้วยลักษณะของวัฒนธรรมเชิงสันติมี ๒ ระดับ จึงส่งผลให้องค์ประกอบของวัฒนธรรมเชิงสันติมี ๒ ระดับเช่นกัน (ประยุกต์จากแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล) โดยอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

๓.๑) ระดับสิ่งแวดล้อมภายนอก ได้แก่ องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

๑) การศึกษาที่เท่าเทียมกัน ซึ่งหมายถึง คนทุกกลุ่มมีสิทธิเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ และต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันระหว่างการศึกษา ในประเทศอินเดียแม้จะมีกฎหมายห้ามการเลือกปฏิบัติออกมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ ระบบชนชั้นวรรณะก็ยังฝังรากลึกอยู่ในจิตสำนึกของผู้คน ดังนั้น ในทางปฏิบัติ นักเรียนที่เป็นวรรณะจัณฑาลจะต้องนั่งหลังห้องเรียนและเพื่อนที่วรรณะสูงกว่าจะไม่คบหาสมาคมด้วย แม้แต่ในโบสถ์คร่ำครวญเข้าศึกษาต่อมหาวิทยาลัยในอินเดีย การกรอกรวรรณะว่าผู้สมัครมาจากวรรณะไหน ยังปรากฏให้เห็นในบางมหาวิทยาลัย นี่เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงการศึกษา

๒) การพัฒนาที่มีส่วนร่วม จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบัน จะมีคำว่า ประชาพิจารณ์ และคำว่า การมีส่วนร่วม เป็นองค์ประกอบของการดำเนินโครงการพัฒนาของรัฐในทุกโครงการ คำว่า ประชาพิจารณ์ นั้น หมายถึง “การฟังความเห็นของประชาชนส่วนใหญ่”^๖ และคำว่า ส่วนร่วม หมายถึง “ส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น”^๗ ดังนั้น การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมักมีประชาพิจารณ์เป็นองค์ประกอบร่วมเสมอ จึงหมายถึง การพัฒนาที่ฟังความเห็นประชาชนส่วนใหญ่เพราะประชาชนมีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมการพัฒนานั้นๆ ซึ่งสะท้อนว่ารัฐให้ความสำคัญและเสียงของประชาชน

๓) ความเท่าเทียมทางเพศสภาพ ชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา ดังความหมายของคำว่าวัฒนธรรมเชิงสันติที่อธิบายไว้ข้างต้นที่ระบุว่า ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อทางศาสนาต้องปราศจากการตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรุนแรง ดังนั้น สังคมที่มีความเท่าเทียมกันทางเพศสภาพ ชนชั้น เชื้อชาติ และศาสนา จะปราศจากสงคราม การต่อสู้ และการปฏิบัติที่มีความรุนแรงต่อผู้ที่แตกต่างกันด้วยประเด็นดังกล่าว

๓.๒) ระดับจิตใจ ได้แก่ องค์ประกอบดังต่อไปนี้

๑) ความทนกันได้ นั้นคือหมายความว่า เมื่อมีเหตุกระทบกระทั่งที่ส่งผลให้เกิดความขุ่นมัว ความโกรธเคือง ความไม่พึงพอใจ หรือเกิดความรู้สึกด้านลบ คู่กรณีทั้งสองหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุนี้ๆ ต้องมีความอดทนเพียงพอ สามารถรักษาใจให้สงบเย็นได้ ไม่เกิดความขุ่นมัว ความโกรธเคือง หรือความไม่พึงพอใจอย่างรุนแรง หรือหากอารมณ์ด้านลบเกิดขึ้นก็สามารถดับลงได้อย่างรวดเร็ว นั่นคือ

^๖ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๗๐๓.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๘๓.

หมายความว่า มีความรู้เท่าทันและสามารถจัดการอารมณ์ของตนเองได้ จนนำไปสู่ความสงบทางจิตใจ ดังกล่าวไปนั้น

๒) ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน หมายความว่า มีความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความปรองดองกัน แม้มีความเห็นแย้งก็สามารถทำความเข้าใจกันได้ด้วยเหตุผลและไม่ใช้อารมณ์ เป็นที่ตั้ง สามารถจัดการความเห็นแย้งนั้นจนคลี่คลายนำไปสู่ความสมานฉันท์ได้

๓) ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของคนในสังคม ข้อนี้ ต้องอาศัยความสันโดษเป็นที่ตั้ง เมื่อผู้คนในสังคมต้องเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ที่นำไปสู่ความรู้สึกไม่ปลอดภัย ตัวอย่างเช่น การเกิดเหตุระเบิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประชาชนจะรู้สึกไม่มีความมั่นคงปลอดภัย และมีความหวาดระแวง ในการดำรงชีวิตประจำวัน ความเชื่อมั่นต่ออำนาจรัฐลดลง ความเป็นอยู่ที่แบ่งพรรคแบ่งพวกมากขึ้น เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและศาสนา ในประเด็นนี้ ประชาชนจะมีความต้องการระดับความมั่นคงปลอดภัยสูงมาก จึงนำไปสู่การเรียกร้องให้อำนาจรัฐเข้ามาดูแลพวกพ้องของตนมากกว่ากลุ่มคนอื่น จนทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันขึ้นได้และนำไปสู่การเลือกปฏิบัติในที่สุด อันนำไปสู่ความแตกแยกระหว่างประชาชนด้วยกันเองได้ง่าย ในประเด็นนี้ หากเรายอมรับความจริงตามคำสอนขององค์พระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าว่า ทุกอย่างล้วนเกิดแต่เหตุ และเหตุ นั้น คือ กรรมของเราเป็นตัวกำหนด โดยกรรมนั้นอาจเป็นกรรมแต่อดีต หรือกรรมในปัจจุบันที่เราได้มีส่วนเกี่ยวข้อง จะทำให้เราเข้าใจ และยอมรับถึงสภาพการณ์ที่ต้องเผชิญ คิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง ไม่รออำนาจรัฐ ในขณะเดียวกัน ไม่มีความรู้สึกเกลียดชัง โกรธแค้นต่อผู้ที่กระทำความรุนแรง การยอมรับได้เช่นนี้ จะส่งผลให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสันโดษ กล่าวคือ มีความพึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ และทำให้จิตใจสงบร่มเย็นได้ แม้อยู่ท่ามกลางเปลวเพลิง

๔) สังคมวัฒนธรรมเชิงสันติ

คำว่า สังคม หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือ ที่เกี่ยวกับการพบปะสังสรรค์ หรือชุมนุมชน^๑ ดังนั้น สังคมวัฒนธรรมเชิงสันติ จึงหมายถึง คนจำนวนหนึ่ง วงการหนึ่ง ที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องตามระเบียบและกฎเกณฑ์ที่สันติ มีวัตถุประสงค์ของการอยู่ร่วมกันในทางที่ไม่ก่อสงคราม หรือ ความรุนแรง

พระไพศาล วิสาโล ได้อธิบายไว้ว่า ศาสนามีศักยภาพอย่างมากในการส่งเสริมให้เกิดสังคมในลักษณะข้างต้น กล่าวคือ ทุกศาสนาล้วนสอนให้ผู้คนละวางจากความยึดถือในตัวตน สอนให้คนรู้จักวิพากษ์และรู้เท่าทันตนเองอย่างลึกซึ้ง ไม่ให้อัตตาเข้ามาเป็นใหญ่เหนือจิตใจ เมื่อผู้คนเข้าถึงหัวใจของศาสนาแล้ว

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๑๙๙.

พวกเขาเหล่านั้นจะไม่ยึดติดที่เปลือกหรือรูปแบบของศาสนา จะลดความยึดติดตัวตน มานะ ทิฐิ ตัณหา และสิ่งที่ตามมาคือ ความโกรธเกลียด เียดฉันทจะเบาลง คำว่า “ฉันถูก แกล้ง” หรือ “ฉันดี แกล้ง” จะหายไป เพราะรู้เท่าทันแล้วว่า นี่เป็นรูปแบบของอิตตาอีกรูปแบบหนึ่งเท่านั้น^๙

กรณีเหตุวินาศกรรม ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ หรือเหตุการณ์ ๙/๑๑ ที่ผู้ก่อการร้ายจากกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลามหัวรุนแรงได้จี้เครื่องบินโดยสารพาณิชย์แล้วบินชนตึกเวิร์ดเทรด เซ็นเตอร์ในนครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกาจนส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตหลายพันคน เป็นตัวอย่างของการยึดอิตตาและต้องการนำลัทธิของตนให้เป็นใหญ่

กรณีพระชาวมานำผู้คนเข้าทำร้ายชาวมุสลิมในประเทศพม่า เป็นตัวอย่างของผู้ยึดอิตตาเช่นกัน เหตุเกิดเพราะเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย จึงทำให้เกิดการต้องการปกป้องตนเองโดยการทำลายผู้อื่น ซึ่งเป็นการทำผิดศีล ๕ อันเป็นศีลขั้นพื้นฐานที่พุทธศาสนิกชนพึงยึดปฏิบัติตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า โดยการยึดถือตามศีล ๕ นี้สามารถเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ความรับผิดชอบทางศีลธรรม” เพราะกำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่มนุษย์ไม่ควรทำ^{๑๐}

ในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล การเข้าถึงหัวใจของศาสนา ย่อมช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในระดับจิตใจ จนทำให้เกิดอิสรภาพภายในอย่างแท้จริง ไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่าย มีความเมตตาอย่างไม่มีประมาณต่อสรรพสัตว์ เข้าถึงความเป็นมนุษย์อันสากล กล่าวคือ เห็นถึงความเป็นมนุษย์ของคนทุกคนว่า เขาเป็นพุทธ คริสต์ หรือมุสลิม และเข้าถึงความรักอันสากล มีเมตตาต่อกับทุกคนเสมอกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็น “จิตใจไร้พรมแดน” ซึ่งเป็นคุณลักษณะประการหนึ่งของพระอรหันต์หรือผู้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดในทัศนะของพระพุทธศาสนา

นอกจากศาสนา แล้ว “สื่อ” เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยสร้างสังคมสันติภาพ เพราะมีบทบาทสูงในการลดทอนอคติทางชาติพันธุ์ ศาสนา และสีผิว ผ่านการนำเสนอวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ รวมทั้งทุกข์สุขและความไฝฝันของคนกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เห็นว่า แท้จริงแล้ว ทุกกลุ่มคนล้วนเป็นมนุษย์ที่มีความรู้สึกเช่นเดียวกันกับเรา ยิ่งไปกว่านั้น สื่อควรเลือกให้นั้้นักข่าวสารที่ส่งเสริมสันติวิธีและความร่วมมือกันมากกว่าการนำเสนอเกี่ยวกับความรุนแรง อาชญากรรม และการทะเลาะวิวาท นอกจากนั้นแล้ว สื่อสำหรับเยาวชนและครอบครัวก็เป็นสื่ออีกประเภทหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงสันติ เพราะช่วยให้เกิดการบ่มเพาะทัศนคติที่ดีแก่เยาวชนและครอบครัว สื่อสำหรับเยาวชนและครอบครัว

^๙ พระไพศาล วิสาโล, *สู่สันติวัฒนธรรม*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.visalo.org/article/P_soSanti.htm [๑๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

^{๑๐} นคร จันทราช, *ความรับผิดชอบทางศีลธรรม: มุมมองจากพุทธปรัชญาเถรวาท, สันติศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐) : ๑๑๒.*

จึงควรเป็นสื่อที่ปราศจากความรุนแรง นำไปสู่การสร้างความคิดสร้างสรรค์ และกระตุ้นให้เกิดพลังบวก อันเป็นวิธีการสร้างทัศนคติที่เกื้อกูลต่อสันติภาพและสันติวิธี

“การศึกษา” เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างสังคมที่มีลักษณะวัฒนธรรมเชิงสันติ โดยการศึกษาที่ช่วยสร้างสังคมดังกล่าวนั้นต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมสันติธรรม ยอมรับความแตกต่างและเห็นคุณค่าของความหลากหลายทางความคิดและทางวัฒนธรรม รู้จักให้อภัยและมีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน อีกประการหนึ่งต้องสร้างคนที่สามารถวิเคราะห์แยกแยะได้ว่า ความรุนแรงและสันติวิธีมีคุณค่าที่แตกต่างกัน ความรุนแรงไม่อาจแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน แต่สันติวิธีจะเป็นหนทางสู่วัฒนธรรมเชิงสันติที่แท้จริง ดังนั้น การศึกษาที่ดีจึงควรส่งเสริมผู้เรียนให้มีทักษะในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีด้วย^{๑๑}

จากปัจจัยที่นำไปสู่สังคมที่มีวัฒนธรรมเชิงสันติดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า แกนกลางของวัฒนธรรมเชิงสันติ คือความรัก ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลและการลงมือช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเป็นรูปธรรม การเสริมสร้างวัฒนธรรมเชิงสันติที่ดีที่สุดคือการเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เช่นเดียวกัน และไม่หลงอยู่ในอารมณ์ด้านลบแม้ว่าตนเองจะตกอยู่ในภาวะยากลำบาก เช่น ขาดแคลนปัจจัย ๔ ถูกกระทำด้วยความรุนแรง ถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือถูกละเมิดสิทธิ ในทางตรงข้าม แม้เราจะประสบกับปัญหาเหล่านั้น แต่เรายังสามารถมีจิตใจเมตตา ให้อภัยต่อผู้ที่กระทำ และสามารถยื่นมือไปช่วยเหลือผู้อื่นได้ สิ่งเหล่านี้จะเป็นหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นว่า บุคคลเหล่านั้นได้เข้าถึงหัวใจของศาสนาและสามารถลดละตัวตนได้ตามเจตนาคำสอนของศาสนาของทุกศาสนา

วัฒนธรรมเชิงสันติกับวิชาชีพครู

ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า ระบบการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญในสังคมที่จะนำพาสู่สันติภาพและสร้างวัฒนธรรมเชิงสันติซึ่งในระบบการศึกษา ครูคือผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างระบบให้เป็นไปในทิศทางดังกล่าว ครูจึงเป็นวิชาชีพที่ได้รับการคาดหวังจากสังคมสูง มีข้อกำหนด จรรยาบรรณ และกฎเกณฑ์เป็นจำนวนมากเพื่อกำหนดพฤติกรรมและคุณค่าของครู ทั้งนี้เพื่อสร้างมาตรฐานให้วิชาชีพครูมีคุณภาพและพัฒนาไปข้างหน้าอย่างมีทิศทาง วัฒนธรรมเชิงสันติจึงเป็นคุณค่าหนึ่งที่ครูพึงยึดถือและพึงได้รับการหล่อหลอมนับตั้งแต่เข้ารับการศึกษาวិชาชีพครู เพื่อให้เกิดทักษะวัฒนธรรมเชิงสันติทั้งในจิตสำนึกและพฤติกรรม นั่นคือหมายความว่า ครูควรได้เรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมเชิงสันติกับโรงเรียน รู้จักวิธีการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมเชิงสันติ และเรียนรู้ที่จะสร้างสันติภาพภายในใจของตนเอง

^{๑๑} พระไพศาล วิสาโล, สู่สันติวัฒนธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.visalo.org/article/P_soSanti.htm [๑๑ เมษายน ๒๕๖๑].

๑) ความสำคัญของวัฒนธรรมเชิงสันติในโรงเรียน

ไพฑูรย์ สินลารัตน์^{๑๒} ได้พูดถึงความสำคัญของโรงเรียนไว้ว่า โรงเรียน หรือ school เป็นตัวแทนของระบบการศึกษาที่สำคัญ เพราะเป็นสถานที่เฉพาะที่ตั้งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นสถาบันทางสังคม การให้การศึกษาจึงมีลักษณะเฉพาะเจาะจง เช่น การสอนสาระวิชาการ การอบรมเฉพาะเรื่อง การปลูกฝังทัศนคติ นอกจากนั้นแล้ว โรงเรียนยังเป็นเครื่องมือของระบบสังคมทำหน้าที่เพื่อให้สังคมบรรลุเป้าหมาย

สังคมจึงใช้โรงเรียนเป็นอุปกรณ์ให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันของทุกคนในสังคม เรียนรู้โครงสร้างและระบบของสังคม ยอมรับบทบาทและฐานะของตนเองในสังคม ดังนั้น เมื่อโรงเรียนเป็นเครื่องมือในสังคมและสังคมต้องการสันติภาพ เราจึงสามารถกำหนดให้โรงเรียนเป็นต้นแบบของสันติภาพได้ โดยโรงเรียนที่เป็นต้นแบบสันติภาพ จะประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบ

องค์ประกอบที่ ๑ คือ กระบวนการทางการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อสันติภาพ กระบวนการศึกษาของโรงเรียนในปัจจุบันไม่สอดคล้องการสร้างสันติภาพเพราะมีการแข่งขันกันสูง ต้องการเอาชนะซึ่งกันและกัน อยู่แบบตัวใครตัวมัน มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก ตลอดจนการลงโทษที่รุนแรง ซึ่งหากต้องการให้กระบวนการศึกษาเป็นไปเพื่อสันติภาพจึงควรทำให้สิ่งที่กล่าวนั้นให้หายไป กล่าวคือ ลดการแข่งขัน ลดความรุนแรง สร้างระบบการเห็นอกเห็นใจ สร้างความร่วมมือซึ่งกันและกัน สร้างระบบการเข้าใจเพื่อนมนุษย์ และทำงานร่วมกันขึ้นมาได้

องค์ประกอบที่ ๒ คือ สิ่งแวดล้อมเพื่อสันติ โดยควรมีการสร้างสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ผู้เรียนและคนในสังคมได้พบเห็น ได้ยิน และรับรู้เรื่องราวทางสันติให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ตัวอย่างเช่น การสร้างชุมชนสันติในโรงเรียนด้วยการให้นักเรียนเรียนรู้เรื่องการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นผ่านการสอนไม่ให้ล้อเลียนชื่อพ่อแม่เพื่อนหรือลักษณะด้อยของผู้อื่น บ่อยครั้งที่เรามักเห็นเด็กๆ ในสังคมไทยนิยมนำชื่อพ่อแม่ของเพื่อนอย่างสนุกสนาน หรือล้อเลียนลักษณะด้อยของเพื่อน เช่น เรียกเพื่อนตัวเตี้ยว่าไอ้เตี้ย เรียกเพื่อนที่มีผิวคล้ำว่า ดำตับเปิด เป็นต้น

องค์ประกอบที่ ๓ คือ การฝึกหัดครูเพื่อสันติภาพ โดยสร้างระบบฝึกหัดครูที่สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพ ตัวอย่างเช่น สอนให้ครูในระบบตระหนักว่า พ่อแม่คือครูคนแรกของลูก ดังนั้น ครูในโรงเรียนหรือสถานศึกษาจึงควรมีการทำความเข้าใจกับพ่อแม่ ให้พ่อแม่เป็นต้นแบบของความรักและศรัทธาผู้อื่น ปลูกฝังความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นให้แก่ลูก เป็นต้นว่า ขณะที่ขับรถอยู่ เมื่อเห็นคนกำลังจะข้ามถนน พ่อแม่แสดงความมีน้ำใจด้วยการจอดรถให้คนข้าม หรือเมื่อเห็นคนข้ามถนนเป็นคนพิการหรือคนชรา พ่อแม่ชักชวนให้เด็กงมมือคนพิการหรือคนชรานั้นข้ามถนน การทำแบบนี้จะทำให้เด็กๆ

^{๑๒}ไพฑูรย์ สินลารัตน์, “การศึกษาและสันติภาพ”, ใน *มนุษย์กับสันติภาพ*. บรรณาธิการ โดย ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓) : ๒๖๓-๒๗๓.

ได้ซึมซับถึงความมีน้ำใจที่มนุษย์ควรมีให้กัน นอกจากนั้น ครูควรตระหนักว่า สิ่งแวดล้อมเป็นครูได้ ทุกคนในโรงเรียนสามารถเป็นครูซึ่งกันและกัน จึงควรเรียนรู้ถึงนิสัยใจคอและปรับตัวเข้าหากัน การเรียนรู้ถึงธรรมชาตินิสัยของแต่ละบุคคลนี้จะเป็นพื้นฐานของการทำความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ในสังคม และเรียนรู้ที่จะวางตัวและจัดการธรรมชาติของมนุษย์ได้ เมื่อเด็กเติบโตขึ้นในภายภาคหน้า

๒) วัฒนธรรมเชิงสันติกับครู

องค์การยูเนสโก ได้กล่าวถึง เป้าหมายของการจัดการศึกษาไว้ว่า “ควรเป็นไปเพื่อพัฒนามนุษย์ใน ๔ มิติใหญ่ๆ คือ

- ๑) การเรียนเพื่อแสวงหาความรู้
- ๒) การเรียนเพื่อจะทำสิ่งต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จและบรรลุตามวัตถุประสงค์
- ๓) การเรียนรู้เพื่อจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
- ๔) การเรียนเพื่อที่จะพัฒนาตัวเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”^{๑๓}

ดังนั้น ผู้ที่ประกอบวิชาชีพครูจึงควรได้รับการเรียนรู้เพื่อเหตุผลทั้ง ๔ ประการนั้นด้วย โดยเหตุผลในข้อ ๓ และ ๔ ได้สอดคล้องกับหลักวัฒนธรรมเชิงสันติ

ครูที่ได้ผ่านการฝึกฝนให้มีวัฒนธรรมเชิงสันติอย่างเป็นธรรมชาติ จะมีลักษณะสอดคล้องกับบัณฑิตทางธรรม ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑) รู้ หมายถึง การรู้ว่าอะไรควรหรือไม่ควร อะไรดีอะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิดอะไรถูก โดยการรู้ประเภทนี้จะเป็นการรู้สภาวะทุกอย่างตามความเป็นจริง

๒) ตื่น หมายถึง การที่สภาพจิตของมนุษย์ตื่นจากการครอบงำของความโกรธ ความเกลียดชัง ความไม่พึงปรารถนา และภาวะจิตที่ตื่นจากความไม่รู้หรืออวิชชาซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจกระทำพฤติกรรมทางลบ

๓) เบิกบาน หมายถึง สภาพจิตของบัณฑิตมีความสุข สดชื่น เบิกบาน พร้อมเผชิญหน้ากับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการใช้ชีวิตในสังคม การทำงาน และการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

ครูที่มีคุณค่าของบัณฑิตทางธรรมสามารถวัดได้ด้วยเกณฑ์^{๑๔} ดังต่อไปนี้

- ๑) ความเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์และความเป็นไปของชีวิต
- ๒) ความเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์สาระและผลอันเกิดจากเหตุดังกล่าว
- ๓) ความเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์ตนเองทั้งในด้านความรู้ คุณธรรม และความสามารถ

^{๑๓} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิพนธ์ยากร), การบูรณาการพุทธปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๓-๔๔.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

- ๔) ความเป็นผู้รู้จักหลักของความพอดี การดำเนินชีวิตพอเหมาะพอควร
 - ๕) ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้ถูกกาลเทศะ
 - ๖) ความเป็นผู้รู้จักการปรับตัวและแก้ไขตนให้เหมาะกับสภาพของกลุ่มและชุมชน
 - ๗) ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลที่มีความแตกต่างกัน
- โดยหลักทั้ง ๗ ประการนั้นสอดคล้องกับวัฒนธรรมเชิงสันติทั้ง ๒ ระดับ คือ

ระดับสิ่งแวดล้อมภายนอก ครูต้องรู้จักวิเคราะห์และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์และความเป็นไปของผู้อื่น นั่นคือ สามารถจัดการตนเองให้สอดคล้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นความเป็นไปของชีวิตของคนในสถานศึกษา ชุมชน และสังคม

ระดับจิตใจ คือ มีความสงบ พอดี ปรับปรุงตนเองให้ถูกกาลเทศะตามสภาพกลุ่มและชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายได้

สังคมครู: สังคมแห่งวัฒนธรรมเชิงสันติ

เมื่อครูคือบัณฑิตทางธรรม ซึ่งเป็นต้นแบบและผู้สร้างวัฒนธรรมเชิงสันติภายในโรงเรียน การอยู่ร่วมกันของครูจึงเป็นสังคมแห่งวัฒนธรรมเชิงสันติด้วย คุณลักษณะวัฒนธรรมแห่งสันติที่ปรากฏในตัวครูจะเป็นปัจจัยโน้มนำให้สถานศึกษาที่ครูสอนหนังสืออยู่นั้น เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเชิงสันติเช่นกัน โดยจะประกอบด้วยลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑) สังคมครูเป็นสังคมแห่งอภัยทาน

วัฒนธรรมเชิงสันติ มี ๒ ระดับ ได้แก่ ระดับที่หนึ่ง คือสิ่งแวดล้อมภายนอก และระดับที่สอง คือระดับจิตใจ ในส่วนของหัวข้อนี้ จะเป็นการกล่าวถึงระดับจิตใจ โดยผู้เขียนมีความเห็นสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๑๕} (นิธิบุญญากร) ว่า อภัยทาน เป็นหลักสำคัญที่จะทำให้เกิดความสงบทางจิตใจ และนำไปสู่สังคมสันติวัฒนธรรมได้ โดยพระมหาหรรษา ได้อธิบายรายละเอียดดังสรุปได้ต่อไปนี้

อภัยทาน ประกอบด้วยคำ ๓ คำ คือ คำว่า อ+ภย+ทาน แปลว่า การให้ความไม่กลัว หรือการให้ความไม่มียภัย หรือให้ความปลอดภัย ซึ่งหมายถึง อดโทษ หรือการยกโทษให้แก่กัน ไม่ถือโทษโกรธพยาบาท อาฆาตจองเวรกัน การให้ในลักษณะนี้ เป็นการให้ที่สร้างสังคมสันติวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะ

๑) การให้อภัยเป็นจุดของมิตรภาพที่ยั่งยืน

มิตรภาพ เป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อเลี้ยงให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขและสามารถทำงานหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในทางสร้างสรรค์ได้มากขึ้น ด้วยเหตุนี้ เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลขึ้นมา ครูควรจะให้ภัย เพื่อเป็นการรื้อฟื้นมิตรภาพให้กลับคืนมา ในทางพระพุทธศาสนา คนที่รู้โทษที่ตน

^{๑๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญญากร), การบูรณาการพุทธปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม, หน้า ๙๖-๑๐๔.

กระทำแล้ว และคนรู้จักให้อภัย ทั้งสองคนจะมีความสมัคปรมาณกันมากขึ้น เมื่อมีความสมัคปรมาณกันมากขึ้น จะส่งผลความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และเจตคติไม่เป็นไป ในทิศทางที่ใช้ความรุนแรง

๒) การให้อภัยเป็นการหวานเมลิตพันธุ์ของมิตรภาพให้งอกงาม

การให้อภัยเป็นการหวานเมลิตพันธุ์แห่งความรัก และความรู้สึกดีต่อกัน ดังตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าบรมครู ได้ให้อภัยแก่นิโครธปริพาชกผู้ซึ่งได้ยอมรับผิด การที่พระองค์ได้ให้อภัยนี้ ทำให้นิโครธปริพาชกแสดงความชื่นชมและยอมรับความกรุณาของพระพุทธเจ้า

๓) การให้อภัยเป็นการชำระใจและให้ใจได้พักผ่อน

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้ชี้ว่า หากเผชิญหน้ากับผู้โกรธ โปดอย่าโกรธตอบ ความไม่โกรธและความไม่เบียดเบียน ย่อมมีในท่านผู้ประเสริฐทุกเมื่อ ดังนั้น การให้อภัยจึงเป็นการสละอารมณ์ที่ขุ่นมัวและเป็นการสร้างพื้นที่ให้อารมณ์ที่เป็นกุศล บุคคลที่เก็บความโกรธไว้ จะส่งผลให้หัวใจเสื่อม ความดันโลหิตสูง นอนไม่หลับ เครียด และอาจเป็นเหตุให้เกิดโรคมะเร็งตามมาได้

๔) การให้อภัยเป็นการเคาะสนิมแห่งความเลวร้ายออกจากใจ

สนิม ในที่นี้คือการบั่นทอนศักยภาพในการคิด การพูด และการกระทำ การมีความโกรธ ความขุ่นมัวในใจ จะทำให้เราปรุงแต่งอารมณ์ต่างๆ ย่ำคิดย่ำทำ ผลที่ตามมาคือหัวใจถูกสนิมกัดกันอยู่ตลอดเวลา การจะออกจากกับดักดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเคาะสนิมความเลวร้ายนั้นออกจากใจ ดังตัวอย่างกรณีพระภิกษุสองรูป มีความขัดแย้งกัน แล้วต่างปล่อยให้ความโกรธเกาะกุมภายในใจ จนกระทั่งไม่สามารถทนกระแสความไม่ลงรอยได้ จึงตกลงใจร่วมกันหาทางออก เมื่อเปิดใจพูดคุยกัน จึงทำให้เกิดการเปิดใจเพื่อหาทางออก และสนิมได้ออกจากใจ ทำให้ดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข

๕) การให้อภัยไม่ใช่การสูญเสีย แต่เป็นการได้ อย่างไม่มีขีดจำกัด

คำว่า “ได้” ในที่นี้ หมายถึง ได้ใน ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ ได้เปิดโอกาสให้คู่กรณีได้พัฒนา ปรับปรุง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเชิงบวกมากยิ่งขึ้น ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจะได้ส่งผลเชิงบวกต่อเราเพียงอย่างเดียว แต่ยังส่งผลต่อคนรอบข้างอีกด้วย

ประการที่ ๒ คือ เปิดโอกาสให้คู่กรณีได้รับผิดชอบต่อสิ่งที่เคยทำผิดพลาด

ประการที่ ๓ คือ เปิดโอกาสให้ใจของครูได้เรียนรู้ ที่จะให้อภัยคนอื่นและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือปล่อยวาง

ประการที่ ๔ คือ ได้เพื่อน หรือมิตรภาพที่ยั่งยืน

๖) การให้อภัยเป็นการสร้างบารมีขั้นสูงสุด

พระพุทธศาสนาถือว่า การให้อภัยเป็นการบำเพ็ญบารมีขั้นสูง โดยเรียกการให้ชนิดนี้ว่า มหาทาน เพราะห้วงบุญกุศล จะนำความสุขมาให้ ทำให้เกิดความสงบร่มเย็นในจิตใจ

จึงกล่าวได้ว่า ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และเจตคติที่จะนำไปสู่สังคมแห่งวัฒนธรรมเชิงสันติระดับจิตใจได้ ต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักอภัยทานเพราะผลของอภัยทานทั้งหมดล้วนเป็นเรื่องของการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ทำให้จิตใจมีความสุข สงบร่มเย็น

๒) การแสดงออกวัฒนธรรมเชิงสันติของครู

การแสดงออกถึงวัฒนธรรมเชิงสันติของครู คือ การแสดงออกถึงความสงบในจิตใจ ปราศจาก ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และเจตคติที่มีความรุนแรง สามารถปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทั้งด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีและศาสนาในด้านบวก เมื่อต้องอยู่ในสถานการณ์ความขัดแย้งอันก่อให้เกิดความขุ่นข้องหมองใจ ครูต้องสามารถจัดการความขัดแย้งนั้นได้ตามหลักอภัยทาน สามารถแสดงออกได้ ๓ ช่องทาง คือ การให้อภัยทางใจ การให้อภัยทางกาย และการให้อภัยทางวาจา (ประยุกต์จากแนวคิดของพระมหาพรหมมहाโส (นิตฺบุณฺยากร) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การให้อภัยทางใจ เริ่มต้นด้วยการตระหนักรู้ถึงการเกิดขึ้นของความโกรธ ความเกลียด ความชิงชัง ความอาฆาตว่า หากเก็บไว้ในใจนั้น เป็นการบั่นทอนศักยภาพความสุข ความสงบ ที่พึงเกิดขึ้นในใจเรานั้นคือ เป็นการทำลายวัฒนธรรมเชิงสันติภายในจิตใจ ผู้ที่มีวัฒนธรรมเชิงสันติ จะมีใบหน้าที่แจ่มใส สงบเย็น สดชื่น นามอง ประดุจใบหน้าพระพุทธรูปที่เปี่ยมด้วยความเมตตา ในขณะที่ใบหน้าของผู้ที่มีแต่ความโกรธเกลียด ความอาฆาตพยาบาทจะเป็นใบหน้าที่เต็มไปด้วยความเครียดหม่นหมอง ไม่น่าดู แสดงกิริยาท่าทางกริซโกฮากฮากต่อคู่กรณีและอาจพาลไปหงุดหงิดใส่ผู้อื่นได้ อันส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อผู้ร่วมงาน

การให้อภัยทางกาย ในทางพระพุทธศาสนา จะมีการอภัยทางกายด้วยวิธีการน้อมตัวไปหาคู่กรณี ซึ่งคู่กรณีจะแสดงออกถึงการขออภัยผ่านการขอขมา ด้วยการมอบดอกไม้ รูปเทียน หรือยกมือไหว้ขอโทษ แก่ผู้ที่ตนล่วงเกินนั้น ตัวอย่างกรณีนี้เห็นได้ชัดเจนในขนบธรรมเนียมการไหว้ครู ที่นักเรียนจะบรรจงตบแต่งพานไหว้ครู อันประกอบด้วยดอกไม้ รูปเทียน และนำมาขอขมาต่อครูผู้สอนในวันดังกล่าว เมื่อครูได้รับรู้ถึงพฤติกรรมการขอขมานี้ สามารถแสดงออกถึงการให้อภัย ด้วยการรับพานดอกไม้ รูปเทียน และยิ้มแย้มแจ่มใสให้แก่นักเรียน

การให้อภัยทางวาจา วิธีนี้ปฏิบัติได้ง่ายมาก โดยผู้ที่ให้อภัยใช้วาจาที่อ่อนหวาน ใช้ภาษาที่ถูกกาลเทศะสื่อสารกับคู่กรณีว่า ตนนั้นไม่ได้ขุ่นข้องหมองใจต่อการกระทำของคู่กรณีอีกต่อไป ไม่ใช้วาจาที่เต็มไปด้วยถ้อยคำเกลียดชัง (Hate Speech) หรือภาษาที่ฟังแล้วไม่รื่นรมย์ ตัวอย่างเช่น ไม่เป็นไรค่ะ เข้าใจถึงสภาวะที่คุณเผชิญอยู่ และรู้ว่าคุณไม่ได้ตั้งใจ ดิฉัน/กระผมให้อภัย ไม่ขุ่นข้องหมองใจอีกต่อไป ขอขอบคุณมาก

นะคะ/นะครึบ วาจาเหล่านี้ต้องพูดด้วยความจริงใจ ใช้สำเนียงที่ไพเราะอ่อนหวาน ปราศจากความขุ่นข้องหมองใจ แล้วการใช้วาจาเพื่ออภัยทานจะสัมฤทธิ์ผล

การให้อภัยดังที่กล่าวข้างต้น ในทางพระพุทธศาสนา จะถือว่าเป็นการกระทำด้วยความสมัครใจ ไม่มีเงื่อนไขอื่น ๆ มาเป็นแรงจูงใจในการให้อภัย ไม่ผูกพันกับข้อเรียกร้องหรือวัตถุ การให้อภัยเช่นนี้ จะเป็นวิธีที่ได้ผลที่นำไปสู่การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมเชิงสันติ

บทสรุป

ในบทความนี้ ได้เน้นถึงแนวทางการสร้างวัฒนธรรมเชิงสันติของครู โดยกล่าวถึงความสำคัญของจิตใจและพฤติกรรมของครูที่มีต่อการสร้างวัฒนธรรมเชิงสันติ โดยทักษะวัฒนธรรมเชิงสันติของครูนี้ ควรได้รับการบ่มเพาะ ตั้งแต่ครั้งยังได้รับการศึกษาในระบบการศึกษา ซึ่งทำให้ครูมีทักษะวัฒนธรรมเชิงสันติที่ดี และแข็งแกร่งพอเมื่อต้องเผชิญปัญหาความขัดแย้ง สามารถจัดการอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ความเชื่อ และเจตคติของตนเองให้อยู่ในด้านบวก โดยแนวคิดสำคัญที่ทำให้ครูมีจิตใจด้านบวกดังกล่าว คือ แนวคิดอภัยทาน ซึ่งแสดงออกได้ ๓ ช่องทาง คือ การแสดงออกทางใจ ผ่านการมีสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส การแสดงออกทางกาย คือ การน้อมรับการขอขมาจากผู้อื่น และการแสดงออกทางวาจา วาจา ที่สะท้อนผ่านการพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ปราศจากถ้อยคำเกลียดชัง หากครูได้รับการฝึกทักษะวัฒนธรรมเชิงสันติอย่างดีแล้ว เชื่อแน่ว่าเมื่อจบการศึกษาและได้ออกไปทำงานในชีวิตจริง ครูจะสามารถสร้างสังคมครูที่เป็นสังคมแห่งวัฒนธรรมเชิงสันติและเป็นต้นแบบของผู้ที่มีทักษะวัฒนธรรมเชิงสันติ แก่นักเรียนจนทำให้สังคมนี้เกิดความสงบสุข ร่มเย็นได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- นคร จันทราช. “ความรับผิดชอบทางศีลธรรม: มุมมองจากพุทธปรัชญาเถรวาท”, *สันติศึกษาปริทรรศน์* มจร. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐) : ๑๑๒.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากร). *การบูรณาการพุทธปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม*. กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. “การศึกษาและสันติภาพ”, ใน *มนุษย์กับสันติภาพ*. บรรณาธิการโดย ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕*. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.
- _____. *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.

Cambridge University Press. **Cambridge Advanced Learner's Dictionary**. Third Edition.

Singapore : , Green Giant Press, 2009.

พระไพศาล วิสาโล. **สู่สันติวัฒนธรรม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.visalo.org/article/P_soSanti.htm [๑๑ มีนาคม ๒๕๖๑].